Lieta Nr.A420200816
Lietas arhīva Nr. AA43-1131-17/15
ECLI:LV:ADAT:2017:1004.A420200816.2.S

SPRIEDUMS
Latvijas tautas vārdā

Rīgā 2017.gada 4.oktobrī

Administratīvā apgabaltiesa šādā sastāvā:
tiesnesis referents M.Birzgalis,
tiesneši K.Berķis un L.Paegļkalna

rakstveida procesā izskatīja administratīvo lietu, kas ierosināta, pamatojoties uz /pers. A/ un /pers. B/ pieteikumu par pienākuma uzlikšanu Tieslietu ministrijas Dzimtsarakstu departamentam izdot labvēlīgu administratīvo aktu, ar kuru tiktu mainīts /pers. A/ uzvārds no /uzvārds A/ uz /uzvārds B/ un /pers. B/ uzvārds no /uzvārds C/ uz /uzvārds B/, sakarā ar Tieslietu ministrijas apelācijas sūdzību par Administratīvās rajona tiesas 2017.gada 6.janvāra spriedumu.

Aprakstošā daļa

[1] Tieslietu ministrijas Dzimtsarakstu departamentā (turpmāk – Departaments) 2015.gada 16.martā saņemts gan /pers. A/, gan /pers. B/ (turpmāk – līdzpieteicējas) iesniegums, kurā lūgts mainīt /pers. A/ uzvārdu no /uzvārds A/ uz /uzvārds B/ un /pers. B/ uzvārdu no /uzvārds C/ uz /uzvārds B/, jo līdzpieteicējas vēlas iegūt savu dzimtas uzvārdu.

Ar Departamenta 2015.gada 17.aprīļa lēmumiem Nr.16.2-13/394 un Nr.16.2-13/395 (turpmāk – sākotnējie lēmumi) /pers. B/ un /pers. A/ iesniegumi noraidīti, norādot, ka esošais normatīvais regulējums paredz iespēju saglabāt senču uzvārda vēsturisko formu, taču vienlaicīgi ir jāievēro Valsts valodas likuma 19.panta pirmajā daļā noteiktais par personvārdu atveidi saskaņā ar latviešu valodas tradīcijām un rakstību atbilstoši spēkā esošajām literārās valodas normām. Latviskas cilmes uzvārdi sieviešu dzimuma personām ar galotni -s tiek veidoti, ja uzvārda pamatā ir 6.deklinācijas (sieviešu dzimtes) lietvārds. Līdz ar to Departaments atteica mainīt uzvārdu, jo saskaņā ar Valsts valodas likuma 19.pantu un Ministru kabineta 2004.gada 2.marta noteikumiem Nr.114 „Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju" (turpmāk - Noteikumi Nr.114) uzvārds /uzvārds B/ ar vīriešu dzimtes galotni nav rakstāms sieviešu dzimuma personas uzvārdā.

[2] Nepiekrītot sākotnējiem lēmumiem, līdzpieteicējas tos apstrīdēja Tieslietu ministrijā (turpmāk – Ministrija), kura ar 2016.gada 22.marta lēmumiem Nr.1-4.1/22 un Nr.1-4.1/23 (turpmāk – pārsūdzētie lēmumi) atstāja negrozītus sākotnējos lēmumus. Ministrijas lēmumi pamatoti ar turpmāk norādītajiem argumentiem.

[2.1] Lietā nav strīda par to, ka līdzpieteicējas ir iesniegušas visus uzvārda maiņai nepieciešamos dokumentus. Tāpat nepastāv neviens Vārda, uzvārda un tautības ieraksta maiņas likuma 8.panta pirmajā daļā paredzētais apstāklis, kā dēļ uzvārda maiņa ir jāatsaka. Strīds pastāv par izvēlētā dzimtas uzvārda tiešā augšupejošā līnijā rakstības veidu dokumentos šobrīd.

[2.2] Latvijas Republikas Satversmes 4.pantā un Valsts valodas likuma 3.panta pirmajā daļā latviešu valodai ir noteikts valsts valodas statuss. Latviešu valoda pieder pie tām valodām, kurās no personas dzimuma ir atkarīga personvārda dzimte un galotne. Atšķirīgās vīriešu un sieviešu dzimtes galotnes un nepieciešamību locīt ne tikai vīriešu, bet arī sieviešu vārdus un uzvārdus nosaka latviešu valodas sistēma un tautas valodas tradīcijas. Turklāt šobrīd šīs tradīcijas ir nostiprinātas juridiski un ikvienam ir saistošas.

[2.3] Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma normas kopsakarā ar Valsts valodas likuma 19.panta pirmo daļu noteic, ka dzimšanas reģistrā jau sākotnēji personvārds ir jāraksta saskaņā ar latviešu literārās valodas normām. Tāpēc nav pamata uzskatīt, ka, papildinot to, uzvārda maiņas gadījumā var pieļaut atkāpes no likumā noteikto prasību izpildes. Turklāt uzvārds /uzvārds B/ ar vīriešu dzimtes galotni sieviešu dzimuma personai dokumentos nav ticis fiksēts ne līdzpieteicējām, ne viņu mātei, lai būtu pamats apšaubīt tā lietošanas un rakstības precizitāti un konsekvenci. Pat gadījumā, ja tieši tāds uzvārds ar vīriešu dzimtes galotni būtu ierakstīts dokumentos, tajā skaitā ierakstīts Iedzīvotāju reģistrā kādai citai sieviešu dzimuma personai, šis fakts pats par sevi nevarētu būt par pamatu, lai šo citu individuālo gadījumu automātiski attiecinātu uz līdzpieteicējām. Tāpat nav konstatēts, ka uzvārds /uzvārds B/ ar vīriešu dzimtes galotni ir ierakstīts kādas sieviešu dzimuma personas dokumentos.

[3] Nepiekrītot pārsūdzētajiem lēmumiem, līdzpieteicējas tos pārsūdzēja Administratīvajā rajona tiesā.

Pieteikumos norādīti šādi iebildumi.

[3.1] Līdzpieteicējas, atsaucoties uz Satversmes tiesas 2001.gada 21.decembra spriedumu lietā Nr.2001-04-0103, norāda, ka personas uzvārds ir ģimenes uzvārds, ko pārmanto paaudzes un kas norāda uz radniecības saitēm. Cilvēka vārds un uzvārds visciešākajā veidā ir saistīts ar cilvēka identitātes izjūtu, viņa privāto un ģimenes dzīvi. Tādēļ personas uzvārdu kā privātās dzīves sastāvdaļu aizsargā Satversmes 96.pants.

[3.2] Tāpat līdzpieteicējas, atsaucoties uz Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2010.gada 1.jūlija spriedumā lietā Nr.SKA-347/2010 un 2010.gada 17.novembra spriedumā lietā Nr.SKA-890/2010 izdarītajiem secinājumiem, norāda, ka konkrētajā gadījumā atteikums reģistrēt dzimtas uzvārdu /uzvārds B/, saglabājot tā oriģinālo rakstību vīriešu dzimtē, 1) ir paredzēts likumā (to paredz Noteikumu Nr.114 8.punkts un 8.1.apakšpunkts); 2) tas ir vērsts uz leģitīma mērķa - latviešu valodas kā valsts valodas saglabāšanu, tās izmantošanu atbilstoši latviešu literārās valodas noteikumiem, un tas ir vērsts uz sabiedrības interesi pēc latviešu literārās valodas izmantošanas publiskajos dokumentos - sasniegšanu (Augstākās tiesas 2010.gada 17.novembra spriedums lietā Nr.SKA-890/2010, 10.punkts). Taču līdzpieteicējas uzskata, ka konkrētajā situācijā neizpildās kritērijs par ievērojamo sabiedrības ieguvumu, ierobežojot līdzpieteicēju pamattiesības, proti, sabiedrība neko nevar iegūt, jo Iedzīvotāju reģistrā ir reģistrētas daudzas sievietes, kuru uzvārds ir vīriešu dzimtē jau ļoti ilgu laiku. No tā secināms, ka sieviešu uzvārda rakstība vīriešu dzimtē nav sagrāvusi vai nodarījusi kaitējumu latviešu valodas sistēmai un pamatiem līdz šim, tādēļ nevar nodarīt kaitējumu arī tad, ja līdzpieteicējām tiks mainīts uzvārds, saglabājot tā oriģinālo rakstību vīriešu dzimtē.

[3.3] Līdzpieteicējas uzskata, ka viņu gadījumā ir izmantojami Eiropas Cilvēktiesību tiesas secinājumi lietā *Johansson v. Finland* (Nr.10163/02, 06.09.2007.), jo apstākļi ir līdzīgi līdzpieteicēju situācijai.

[3.4] Neļaujot līdzpieteicējām mainīt uzvārdu uz dzimtas uzvārdu /uzvārds B/ ar vīriešu dzimtes galotni, tiek pārkāpts vienlīdzības princips, jo Iedzīvotāju reģistrā ir reģistrētas sievietes ar vīriešu dzimtes uzvārdiem, tātad Latvijas Republika ir akceptējusi šādas formas sieviešu uzvārdu lietošanu. Ja līdzpieteicējām tiktu nomainīts uzvārds atbilstoši lūgtajam, tas nekādā veidā nevarētu ietekmēt personvārdu lietošanas un rakstības principus latviešu valodā, jo, pirmkārt, Iedzīvotāju reģistrā šādā veidā sievietēm jau ir reģistrēti uzvārdi, kas nozīmē, ka „precedents" jau ir ticis pieļauts iepriekš. Otrkārt, personas patvarīgi nevarētu prasīt sava uzvārda nomaiņu pēc viņu iegribām, jo ne visas personas spēj dokumentāri pierādīt, ka to tiešā augšupējā līnijā ir bijusi kāda sieviešu dzimuma persona, kurai uzvārds lietots ar vīriešu dzimtes galotni. Treškārt, tas neaizskartu valsts pieņemtās pamatnostādnes latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas jautājumos, jo vārds /uzvārds B/ ir latviskas cilmes, līdz ar to tas neietekmētu cittautiešu un ārzemnieku vēlmes mainīt savus uzvārdus, piemēram, bez galotnes, jo galotne jau šādos uzvārdos tiek lietota, tikai atbilstoši vīriešu dzimumam, vai arī veidot savus personvārdus neatbilstoši latviešu valodas gramatikas likumiem kā tādiem.

[4] Par līdzpieteicēju pieteikumiem Administratīvajā rajona tiesā saņemti Ministrijas paskaidrojumi, kuros norādīts, ka Ministrija pieteikumus neatzīst, pamatojoties uz pārsūdzētajos lēmumos ietvertajiem apsvērumiem, papildus paskaidrojot, ka Ministrija uzskata par nepamatotu līdzpieteicēju argumentu, ka līdzpieteicēju privātās dzīves ierobežojums nav samērīgs. Līdzpieteicēju tiesības saglabāt dzimtas uzvārdu jāsamēro ar Latvijas sabiedrības interesi lietot un saglabāt latviešu valodu atbilstoši izveidotiem priekšrakstiem, kur katra atkāpe var drupināt valodas sistēmu, līdz vairs nav skaidri tās pamati. Mainot līdzpieteicēju uzvārdu, saglabājot tā oriģinālformu vīriešu dzimtē, sabiedrībai tiek prasīts lietot izkropļotu valodu, kas ir pretrunā latviešu valodas gramatikas principiem, kas savukārt novestu pie valodas izkropļošanas un tās nopietnas postīšanas. Nav pieņemams, ka viena persona var visai pārējai sabiedrībai uzlikt par pienākumu lietot „pretdabiskas" valodas formas un tādējādi izkropļotu valodu, kamēr citiem ir tiesības lietot, lasīt un dzirdēt pareizu latviešu valodu.

[5] Tiesā saņemtajos Departamenta paskaidrojumos norādīts, ka šī iestāde pievienojas Ministrijas paskaidrojumiem.

[6] Ar Administratīvās rajona tiesas 2017.gada 6.janvāra spriedumu līdzpieteicēju pieteikums apmierināts.

Spriedums pamatots ar turpmāk minētajiem argumentiem.

[6.1] Tiesa konstatēja, ka lietā nav strīda par to, ka līdzpieteicējas ir iesniegušas visus normatīvajos aktos nepieciešamos dokumentus uzvārda maiņai. Tāpat lietā nepastāv strīds par to, ka nepastāv neviens Vārda, uzvārda un tautības ieraksta maiņas likuma 8.panta pirmajā daļā paredzētais apstāklis, kā dēļ uzvārda maiņa ir jāatsaka (to apstiprina pārsūdzēto lēmumu 1.1. un 2.punktā norādītais). Strīds lietā nepastāv arī par to, ka līdzpieteicēju dzimtas uzvārda tiešā augšupejošā līnijā vēsturiskā forma ir /uzvārds B/, jo /pers. A/ vecmāmiņas un /pers. B/ vecvecmāmiņas /pers. C/ dzimtais uzvārds bija /uzvārds B/, kā arī par to, ka Departaments neiebilst uzvārdu maiņai uz /uzvārds B/ (rakstot ar sieviešu dzimtes galotni).

Strīds lietā pastāv par to, vai iestāde ir pamatoti atteikusi līdzpieteicējām mainīt uzvārdu tā iemesla dēļ, ka dzimtas uzvārda tiešā augšupejošā līnijā rakstības veids šobrīd neatbilst latviešu valodas pareizrakstības normām - atbilstoši latviešu valodas gramatikas likumiem sieviešu uzvārdos nelieto vīriešu dzimtes galotnes.

[6.2] Tiesa atsaucās uz Vārda, uzvārda un tautības ieraksta maiņas likuma 2.panta pirmās daļas 4.punktu, Valsts valodas likuma 19.panta otro un trešo daļu, Noteikumu Nr.114 10.punkta otro teikumu, 14., 16., 18., 19. un 20.punktu, secinot. ka persona var iegūt savu dzimtas uzvārdu tiešā augšupējā līnijā, taču personas pasē vai dzimšanas apliecībā personas uzvārds ir atveidojams atbilstoši spēkā esošajām latviešu valodas normām, kuras skaidri noteic, ka atbilstoši latviešu valodas gramatikas likumiem sieviešu uzvārdos nelieto vīriešu dzimtes galotnes, bet sieviešu dzimtē galotne -s var būt tikai uzvārdiem – VI deklinācijas vārdiem, savukārt uzvārds /uzvārds B/ ir vīriešu dzimtes I deklinācijas vārds.

[6.3] Tiesa konstatēja, ka ierobežojums nelietot vīriešu dzimtes galotnes sieviešu uzvārdos ir noteikts normatīvajā aktā. Tiesa piekrita arī Ministrijas un Departamenta viedoklim, ka ierobežojuma mērķis ir latviešu valodas kā valsts valodas saglabāšana, tās izmantošana atbilstoši latviešu literārās valodas noteikumiem, kā arī tam, ka sabiedrībai ir interese latviešu literārās valodas izmantošanā publiskajos dokumentos. Līdz ar to uzskatāms, ka ierobežojumam ir leģitīms mērķis.

[6.4] Tiesa atzina, ka konkrētajā gadījumā ir izvērtējams, vai ierobežojums sievietei izvēlēties dzimtas uzvārdu tā vēsturiskajā formā ar vīriešu dzimtes galotni ir samērīgs ar Latvijas sabiedrības interesi lietot un saglabāt latviešu valodu atbilstoši šobrīd juridiski nostiprinātiem valodas likumiem.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka cilvēka vārds un uzvārds visciešākajā veidā saistīts ar cilvēka identitātes sajūtu, tātad arī ar viņa privāto un ģimenes dzīvi. Tomēr vārdu un uzvārdu lieto ne tikai pats tā īpašnieks. Personas vārdam un uzvārdam sabiedrībā ir arī svarīga sociālā funkcija – tie dod iespēju cilvēku identificēt (*sk. Satversmes tiesas 2001.gada 21.decembra sprieduma lietā Nr.2001-04-0103 secinājumu daļas 1.punktu*).

Līdzīgā lietā Augstākā tiesa ir norādījusi, ka vārds ir viens no cilvēka privātuma kodola elementiem, viens no cilvēka sevis kā personības apzināšanās pamatiem. Citiem cilvēkiem nenozīmīgas nianses attiecīgā vārda izrunā vai rakstībā vecākiem, tieši otrādi, šķiet ļoti būtiskas (*sk. Augstākās tiesas 2010.gada 17.novembra sprieduma lietā Nr.890/2010 13.punktu*).

[6.5] Tiesa neapstrīdēja to, ka latviešu valodas pareiza lietošana ir aizsargājama vērtība. Vienlaicīgi tiesa atzina, ka ne katra atkāpe vai izņēmums no valodas gramatikas ietekmē valodu tik ļoti, lai būtu pamats uztraukties par to, ka tādējādi tiek apdraudēta latviešu valoda kā tāda un tās pareiza un kvalitatīva lietošana.

[6.6] Tiesa uzskatīja par ļoti būtisku apstākli, kas ir ņemams vērā konkrētās lietas izlemšanā, ka Latvijā ir sabiedrībā plaši pazīstamas personas, kuru sieviešu uzvārdi tiek lietoti ar vīriešu dzimtes galotni, kā arī apstāklis, ka no Pilsonības un migrāciju lietu pārvaldes tiesas pieprasītā informācija apstiprina, ka Iedzīvotāju reģistrā ir reģistrētas daudzas sievietes, Latvijas pilsones, kuru uzvārdā ir vīriešu dzimtes galotnes -s, -š, -is un -us.

Tiesa atzina, ka iepriekš konstatētais apstāklis par to, ka valsts ilgstoši ir ļāvusi reģistrēt sievietēm uzvārdus ar vīriešu dzimtes galotni, kas vienlaicīgi ir pretrunā ar latviešu valodas gramatikas likumiem, liecina par to, ka valsts nav uzskatījusi šādu uzvārdu formu par tādu, kas apdraudētu latviešu valodas pastāvēšanu un pareizu tās lietošanu. Turklāt, kā redzams no vēstures, tad vēl 1927.gada Likuma par vārdu un uzvārdu rakstību dokumentos 5.pants noteica, ka sievietes uzvārds rakstāms tāpat, kā attiecīgas dzimtas vīrieša uzvārds ar nominatīva galotni. Uz vēlēšanos sievietes uzvārds iekavās rakstāms ar sieviešu kārtas vārda galotni (*sk. http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pa|issue:/p_001_wawe1927n48|article:DIVL39|issueType:P*). Tātad valodnieki un Saeimas deputāti pagājušā gadsimta divdesmitajos gados nesaskatīja skaidras un stabilas vīriešu un sieviešu uzvārdu sistēmas trūkumu par latviešu valodu apdraudošu faktoru. Tiesa uzskatīja, ka arī šobrīd sievietes uzvārda ar vīriešu dzimtes galotni lietojums nerada nopietnu un būtisku apdraudējumu valodai. Lai arī, no sabiedrības viedokļa raugoties, galotne lielākoties automātiski palīdz identificēt personas dzimumu, kas tādējādi atvieglo komunikāciju, latviešu valoda joprojām ir bagāta ar izņēmumiem. Tas attiecas arī uz uzvārdu veidošanas kārtību. Tāpat tiesa uzskatīja, ka jautājumu par stingrajām valodnieciskajām prasībām uzvārda maiņai un to atveides ietekmei uz latviešu valodu nevar izskatīt atrauti no faktiskās realitātes, kas ilgstoši tiek pieļauta vārdu došanā, kas ir tikpat nozīmīga cilvēka personības sastāvdaļa kā uzvārds. Proti, vispārzināms ir fakts, ka ik pa laikam masu informācijas līdzekļos tiek publicēti saraksti ar kuriozākajiem personvārdiem, kurus vecāki ir devuši saviem bērniem un kas ir arī reģistrēti. Tiesa uzskatīja, ka, ļaujot tik plašu rīcības brīvību bērna vārda izvēlē un tik ļoti ierobežojot personas tiesības uzvārda maiņas un atveides gadījumā, valsts nostāja nav konsekventa. Arī personvārds veido latviešu valodu ne tikai no gramatiskā viedokļa, t.i., vai galotne ir atbilstoša dzimtei un vārds pakļaujas latviešu valodai raksturīgajai galotņu locīšanai, bet arī no satura un jēgas viedokļa.

[6.7] Augstākā tiesa 2010.gada 17.novembra spriedumā lietā Nr.SKA-890/2010 ir atzinusi, ka, ņemot vērā, ka vārds ir viens no personas privātuma kodola elementiem un saistīts ar personas kā personības apzināšanos, valstij ir jābūt būtiskiem argumentiem, lai ierobežotu vecāku vārda došanas tiesības savam bērnam. Tiesa uzskatīja, ka šie secinājumi ir attiecināmi arī uz uzvārda atveides nosacījumiem uzvārda maiņas gadījumā, vēloties pieņemt dzimtas uzvārda vēsturisko formu. Lai arī Pilsonības un migrācijas pārvalde norādīja, ka Iedzīvotāju reģistrā nav ziņu par nevienu sievieti ar uzvārdu /uzvārds B/ (taču ir reģistrētas 69 sievietes ar uzvārdu /uzvārds B/), ņemot vērā tiesas konstatēto ievērojamo daudzumu sieviešu, kuru uzvārda rakstības formu ar vīriešu dzimtes galotni valsts ir akceptējusi, tiesa šādus būtiskus argumentus nesaskatīja. Tas liecina, ka valsts nav konsekventa savā nostājā. Šādu secinājumu tiesa izdarīja, ņemot vērā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa spriedumā lietā „*Johansson pret Somiju*" (2007.gada 6.septembra spriedums), uz kuru līdzpieteicējas atsaucās sava viedokļa pamatošanai, izdarītos secinājumus, ka valsts rīcības brīvība šādu jautājumu risināšanā ir ļoti plaša (*sk. sprieduma 31.punktu),* vienlaicīgi lielu vērību pievēršot apstāklim, ka valsts iepriekš jau trīs reizes bija reģistrējusi vārdu *Axl*. Konkrētajā gadījumā arī tam, ka līdzpieteicējas šo uzvārda formu nav mantojušas no paaudzes uz paaudzi bez pārtraukuma, proti, gan /pers. D/ pēc laulībām, gan viņas meitai /pers. E/ nebija uzvārda /uzvārds B/, nav izšķirošas nozīmes. Noteicošais ir tas, ka līdzpieteicēju dzimtas uzvārda tiešā augšupejošā līnijā vēsturiskā forma ir /uzvārds B/ un valsts uzvārdu veidošanas un lietošanas dažādību kā tādu ir pieļāvusi un akceptējusi.

[6.8] Ņemot vērā iepriekš minēto, tiesa atzina, ka ierobežojums mainīt uzvārdu, pieņemot uzvārda vēsturisko formu /uzvārds B/ (ar vīriešu dzimtes galotni sievietes uzvārdā), nav sociāli nepieciešams un samērīgs. Līdz ar to ierobežojums nav uzskatāms par nepieciešamu demokrātiskā sabiedrībā.

Līdz ar to Departamentam ir uzliekams pienākums izdot līdzpieteicējām labvēlīgus administratīvus aktus par uzvārdu maiņu no /uzvārds A/ un /uzvārds C/ uz /uzvārds B/.

[7] Par Administratīvās rajona tiesas 2017.gada 6.janvāra spriedumu Ministrija iesniedza apelācijas sūdzību.

Apelācijas sūdzībā norādīti turpmāk minētie argumenti.

[7.1] Noteikumu Nr.114 14.punktā noteikts, ka sieviešu dzimtē galotne -s var būt tikai uzvārdiem – VI deklinācijas vārdiem. Pārsūdzētajos lēmumos norādīts, ka lietvārds */uzvārds B/* ir vienzilbīgs I deklinācijas vīriešu dzimtes vārds, nevis VI deklinācijas sieviešu dzimtes vārds.

Līdz ar ko konkrētais līdzpieteicēju privātās dzīves ierobežojums ir paredzēts likumā.

Turklāt lietā nav strīda, ka konkrētā privātās dzīves ierobežojuma mērķis ir latviešu valodas kā valsts valodas saglabāšana, tās izmantošana atbilstoši latviešu literārās valodas noteikumiem.

[7.2] Noteikumu Nr.114 8.punktā noteikts, ka latviešu valodā ir divi galvenie personvārdu lietošanas un rakstības principi: 1) personvārda īpašnieka dzimumu gan latviskas cilmes, gan citvalodu cilmes personvārdos (izņemot nelokāmos personvārdus) norāda vīriešu dzimtes vai sieviešu dzimtes lokāmās galotnes; 2) citvalodu personvārdus latviešu valodā atveido atbilstoši to izrunai oriģinālvalodā un iekļauj latviešu valodas gramatiskajā sistēmā.

Līdzpieteicēju vēlme ir pretēja vienam no galvenajiem personvārdu lietošanas un rakstības principam latviešu valodā, ka personvārda galotnes norāda atbilstoši personas dzimumam.

[7.3] Ministrija vērš apgabaltiesas uzmanību uz Administratīvās apgabaltiesas 2013.gada 26.novembra spriedumu lietā Nr.A420368313, ar kuru, noraidot personu pieteikumu par pienākuma uzlikšanu Liepājas pilsētas Dzimtsarakstu nodaļai ierakstīt dzimšanas reģistrā bērnu ar vārdu bez galotnes – /personvārds A/, tiesa norādīja, ka šis latviešu valodas lietošanas un rakstības princips personvārdos ir nepārkāpjams.

Tāpat Ministrija vērš tiesas uzmanību uz Satversmes tiesas 2001.gada 21.decembra spiedumā lietā Nr.2001-04-0103 aplūkoto gadījumu, kad personas pieteikuma apmierināšanas gadījumā, nepielāgojot citvalodu personvārda rakstību izrunai un nepievienojot galotni, latviešu valodas sistēma tiktu būtiski ietekmēta.

Ministrija uzskata, ka minētais attiecas ne tikai uz citvalodu personvārdu atveidi, bet arī latviešu valodas personvārdu atveidi, norādot tiem galotni atbilstoši personas dzimumam.

[7.4] Atbilstoši Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes 2016.gada 17.oktobrī sniegtajai informācijai Iedzīvotāju reģistrā nav ziņu par sievietēm, kurām būtu uzvārds /uzvārds B/ (ar vīriešu dzimtas galotni), savukārt ir ziņas par 70 sievietēm ar uzvārdu /uzvārds B/ (ar sieviešu dzimtas galotni).

Nav konstatējams, ka iestāde būtu pieļāvusi uzvārda /uzvārds B/ reģistrāciju citos gadījumos sieviešu dzimuma pārstāvēm ar vīriešu dzimtes galotni, un tas konkrēto gadījumu atšķir no Eiropas Cilvēktiesību tiesā izskatītās lietas *„Johansson pret Somiju”*.

Ministrija atsaucas uz Administratīvās apgabaltiesas 2009.gada 21.septembra spriedumu lietā Nr.A42496107.

[7.5] Tiesa spriedumā kā būtisku apstākli norādīja faktisko situāciju Latvijā, proti, ka daudzām sievietēm ir uzvārdi ar vīriešu dzimtes galotni, par piemēru norādot sabiedrībā plaši pazīstamas personas – /pers. F/, /pers. G/, /pers. H/, /pers. I/, /pers. J/, /pers. K/, /pers. L/ un /pers. M/.

Ministrija, pārbaudot ziņas Iedzīvotāju reģistrā, neatrada minētās personas, proti, Iedzīvotāju reģistrā ir reģistrēta /pers. F/, /pers. G/, /pers. H/, /pers. I/, /pers. J/, /pers. K/, /pers. L/ un /pers. M/.

Līdz ar to secināms, ka minēto personu uzvārdi ar vīriešu dzimtes galotni tiek lietoti tikai sabiedrībā sevis identificēšanai savā profesionālajā dzīvē, proti, kā skatuves tēls vai, iespējams, uzvārdi tiek lietoti kā pseidonīmi vai iesaukas.

[7.6] Tiesa vispārīgi un bez padziļinātas analīzes spriedumā ir atsaukusies uz salīdzinoši netradicionāliem personvārdiem, nepārliecinoties, vai konkrētais personvārds ir reģistrēts Iedzīvotāju reģistrā.

[8] Administratīvajā apgabaltiesā saņemtajos līdzpieteicēju rakstveida paskaidrojumos norādīts, ka Ministrijas apelācijas sūdzība nav pamatota.

[9] Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 304.panta pirmo daļu apelācijas instances tiesa lietu izskata rakstveida procesā.

Motīvu daļa

[10] Administratīvā apgabaltiesa, izskatījusi lietu pēc būtības, pārbaudījusi un novērtējusi lietā iesniegtos pierādījumus, izvērtējusi apelācijas sūdzībā minētos argumentus, secina, ka apelācijas sūdzība ir pamatota, bet pieteikumi ir noraidāmi.

[11] Vārda un uzvārda maiņas iemesli uzskaitīti Vārda, uzvārda un tautības ieraksta maiņas likuma 2.panta pirmajā daļā, cita starp uzvārda maiņas iemesls var būt personas vēlme iegūt savu dzimtas uzvārdu tiešā augšupējā līnijā (4.punkts).

Lietā nav strīda par to, ka līdzpieteicēju dzimtā tiešā augšupējā līnijā ir bijusi persona (līdzpieteicēju vecmāmiņa un vecvecmāmiņa /pers. D/), kurai ir bijis uzvārds /uzvārds B/. Lietā nav strīda arī par to, ka līdzpieteicējas ir iesniegušas visus uzvārda maiņai nepieciešamos dokumentus.

Lietā ir strīds par to, vai iestāde ir pamatoti atteikusi līdzpieteicējām mainīt dzimtas uzvārdu ar vīriešu dzimtes galotni -s, jo tas neatbilst latviešu valodas gramatikas likumiem, ņemot vērā līdzpieteicēju norādītos apsvērumus, ka šāds atteikums ir nesamērīgs, jo sabiedrība no tā neko neiegūst, turklāt tiek pārkāpts arī vienlīdzības princips.

[12] Satversmes 96.pants nosaka ikviena tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Cilvēka vārds atšķir viņu no citiem cilvēkiem. Savukārt uzvārds ir ģimenes vārds, ko pārmanto paaudzes un kas norāda arī uz radnieciskām saitēm.

Vārds un uzvārds nodrošina cilvēka kā patstāvīgas sabiedrības daļas eksistenci. No vienas puses, cilvēka vārds un uzvārds visciešākajā veidā saistīts ar cilvēka identitātes izjūtu, tātad arī ar viņa privāto un ģimenes dzīvi. No otras puses, vārdu un uzvārdu lieto ne tikai pats tā īpašnieks. Personas vārdam un uzvārdam sabiedrībā ir arī svarīga sociālā funkcija – tie dod iespēju cilvēku identificēt. Tādēļ sabiedrībai ir svarīgi, lai iegūto vārdu un uzvārdu patvaļīgi negrozītu ne pats indivīds, ne arī valsts institūcijas. Uzvārdu sistēma tika ieviesta tikai sabiedrības ērtību labad. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa savos spriedumos ir atzinusi personas vārda saistību ar tās privāto dzīvi, kā arī to, ka vārds ir personas identificēšanas forma, tas nosaka personas saistību ar ģimeni un zināmā mērā skar tiesības veidot attiecības ar citiem (*sk. Stjerna v. Finland (1994), Burghartz v. Switzerland (1994)*). Tā kā personas vārds un uzvārds ir šīs personas privātās dzīves sastāvdaļa, tie tiek aizsargāti ar Satversmes 96.pantu *(sk. Satversmes tiesas 2001.gada 21.decembra sprieduma lietā Nr.2001-04-0103 secinājumu daļas 1.punktu)*.

Saskaņā ar Satversmes 116.pantu tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību var ierobežot tikai gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību.

[13] Noteikumi Nr.114 izdoti, cita starp pamatojoties uz Valsts valodas likuma 19.panta trešo daļu, saskaņā ar kuru vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju, kā arī citu valodu personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā reglamentē Ministru kabinets.

Noteikumu Nr.114 mērķis, kā tas ir formulēts 2.punktā, ir nodrošināt personvārda rakstības atbilstību latviešu valodas normām un aizsargāt personu pret nepamatotu tās vārda un uzvārda pārveidošanu, kā arī pret iestāžu atteikšanos atzīt tāda personas dokumenta piederību attiecīgajai personai, kurā tās vārda un uzvārda ieraksts atšķiras no ieraksta citā (agrāk izdotā) šīs personas dokumentā.

Savukārt noteikumu Nr.114 1.punktā minēta noteikumu darbības joma. Cita starp šie noteikumi nosaka kārtību, kādā personvārdi rakstāmi un identificējami dokumentos neatkarīgi no to cilmes.

No iepriekš minētajām tiesību normām apgabaltiesa secina, ka noteikumu Nr.114 mērķis un darbības joma pilnībā saskan ar Valsts valodas likuma 19.panta trešajā daļā noteikto deleģējumu Ministru kabinetam un attiecas uz visu personvārdu rakstību un lietošanu, proti, tie attiecas arī uz latviskas cilmes personvārdiem.

[14] Nav strīda, ka konkrētajā gadījumā ierobežojums ir paredzēts likumā.

Proti, noteikumu Nr.114 16.punktā ir noteikts vispārējs princips, ka personas uzvārda galotni latviešu valodā nosaka šīs personas dzimums – arī gadījumos, ja uzvārda pamatā ir sugas vārds, kam ir tikai vīriešu dzimtes vai tikai sieviešu dzimtes forma.

Attiecīgais princips nepārprotami uzsvērts arī turpmākajās noteikumu Nr.114 normās: latviešu valodā sieviešu uzvārdus veido un lieto ar attiecīgajām sieviešu dzimtes galotnēm (18.punkts); veidojot sieviešu uzvārdus, par pamatu ņem vīriešu uzvārda formu un vīriešu dzimtes galotni aizstāj ar atbilstošo sieviešu dzimtes galotni (19.punkts); atbilstoši latviešu valodas gramatikas likumiem sieviešu uzvārdos nelieto vīriešu dzimtes galotnes (20.punkts); ja viena un tā paša uzvārda varianti ir dažādas dzimtes formas, uzvārdu lieto atbilstoši uzvārda īpašnieka dzimumam. Ja vīriešu dzimtes forma lietota sievietes uzvārdā, to aizstāj ar sieviešu dzimtei atbilstošu formu, piemēram, *Vilks - Vilka, Zutis - Zute* (23.punkts); vīriešu uzvārdiem ar galotni *-s* atbilst sieviešu uzvārdi ar galotni *-a* vai galotni *-e*, citastarp vīriešu uzvārdiem ar galotni *-s* atbilstošus sieviešu uzvārdus ar galotni *-a* veido no vienzilbīgiem uzvārdiem, piemēram, *Vilks - Vilka, Sils - Sila, Kalns - Kalna, Celms - Celma, Balts - Balta* (28.1.apakšpunkts); katram personvārdam jābūt ar latviešu valodas gramatiskajai sistēmai atbilstošu galotni vīriešu dzimtē vai sieviešu dzimtē (izņemot kopdzimtes uzvārdu formas ar sieviešu dzimtes galotni abu dzimumu personām un nelokāmos uzvārdus) (138.punkts).

Ievērojot minēto, secināms, ka personas uzvārda galotne tiek veidota pēc vienota principa – to nosaka personas dzimums, proti, personvārdus loka pēc lietvārdu parauga, kur latviešu valodā vīriešu dzimtē tiem ir galotne *-s, -š, -is, -us* (var būt arī galotne *-a un -e*), bet sieviešu dzimtē – *-a, -e, -s, arī -us* (noteikumu Nr.114 12.punkts). Tātad arī gadījumos, kad uzvārda pamatā ir sugas vārds, kam ir tikai sieviešu dzimtes forma, vīrieša uzvārds tiks atveidots ar vīriešu dzimtes galotni. Noteikumu Nr.114 16.punktā tieši tiek uzsvērts, ka uzvārdu dzimtes formu noteikšanā attiecīgā sugasvārda dzimte nav nozīmīga.

Normatīvie akti paredz arī izņēmuma gadījumus, kad sievietes uzvārdā var tikt lietota vīriešu dzimtes galotne. Proti, noteikumu Nr.114 14.punkts paredz, ka sieviešu dzimtē galotne *- s* var būt tikai uzvārdiem – VI deklinācijas vārdiem, piemēram, *Dzelzs, Grunts, Klints*. Šādā gadījumā atbilstošie vīriešu uzvārdi ir ar tādām pašām galotnēm kā sieviešu uzvārdi, tikai ar atšķirībām datīvā (*Klintij - Klintim*).

Apgabaltiesa konstatē, ka likumdevējs visu attiecīgo izņēmumu piemērošanu ir tieši paredzējis un pamatojis, izvērtējot cita starp to pieļaujamību no Valsts valodas likuma 19.pantā nostiprinātā pamatprincipa viedokļa – vai attiecīgais personvārda atveidojums atbilst latviešu valodas tradīcijām un spēkā esošajām literārās valodas normām. Likumdevējs ir apzinājis gadījumus, kad spēkā esošās latviešu literārās valodas normas un latviešu valodas tradīcijas pieļauj atkāpi no vispārējā principa (personas uzvārda galotni latviešu valodā nosaka šīs personas dzimums), savukārt citos gadījumos šādas atkāpes iespējamību nav konstatējis.

[15] Līdzpieteicējas norāda, ka ierobežojums nomainīt dzimtas uzvārdu, kura rakstība neatbilst pašreizējām noteikumu Nr.114 prasībām, ir nesamērīgs.

Ņemot vērā, ka līdzpieteicējas iebilst pret pašu latviešu valodai raksturīgo uzvārdu atveidošanas principu, šajā lietā ir izmantojamas Satversmes tiesas 2001.gada 21.decembra spriedumā lietā Nr.2001-04-0103 paustās atziņas attiecībā uz attiecīgā ierobežojuma leģitīmo mērķi. Satversmes tiesa uzsvērusi, ka latviešu valodas gramatiskais pamats ir lokāmās galotnes. Galotnes norāda uz sugasvārdu un īpašvārdu dzimti, uz vienskaitli vai daudzskaitli, kā arī uz vārda funkciju teikumā.

Personvārdam pievienotā lokāmā galotne norāda uz vārda nesēja dzimumu. Daudzās indoeiropiešu valodu saimes valodās (piemēram, angļu, vācu, franču valodā) personvārdiem gramatiskās dzimtes vai nu vispār nav, vai arī sieviešu un vīriešu uzvārdi pēc formas neatšķiras. Tāpēc šajās valodās citvalodu personvārdus iespējams iesaistīt teikumā to oriģinālformā, turklāt neizjaucot valodas gramatisko sistēmu.

Turpretī latviešu valodā citvalodu personvārdu teikumā var iesaistīt un izprast tā nozīmi tikai tad, ja to raksta tā, kā izrunā, un ja tam ir pievienota galotne. Līdz ar to citvalodu personvārdu atveides tradīcijas pamatojas uz latviešu valodas gramatiskā tipa īpatnībām [..]. Ar šādu personas privātās dzīves ierobežojumu valsts sekmē latviešu valodas sistēmas stabilitāti. Latviešu valodas sistēmai atbilstošu, tradicionālu un kodificētu normu ievērošana jebkurā personvārdu lietošanas un rakstības jomā, arī dokumentos, konkrētajos valsts vēsturiskajos apstākļos ir neatņemama valsts valodas statusa realizēšanas sastāvdaļa. Pāriešana uz citu principu personvārdu rakstībā, tas ir, uz to rakstību tikai oriģinālformā, laikā, kad latviešu valoda vēl tikai nostiprinās kā valsts valoda, var šo procesu negatīvi ietekmēt *(skat. minētā sprieduma secinājumu daļas 4.2.punktu)*.

Lai arī minētajā spriedumā pamatā ir analizēts citvalodu personvārdu atveidojums, tomēr minētās atziņas izmantojamas arī izskatāmajā gadījumā, jo apliecina, ka arī atgriešanās pie iepriekš Latvijas teritorijā izplatītā sieviešu uzvārda atveidojuma ar vīriešu dzimtei raksturīgu galotni nav pieļaujama, jo ir pretrunā ar latviešu valodas gramatikas pamatiem.

Apgabaltiesa norāda, ka, tā kā latviešu valodai ir raksturīgi, atveidojot citvalodu personvārdus, tos iekļaut latviešu valodas gramatiskajā sistēmā, lai tie būtu attiecīgi lokāmi un pareizi lietojami gan rakstos, gan mutvārdos, tad vēl jo vairāk ir svarīgi šo latviešu valodas gramatisko sistēmu saglabāt, atveidojot arī latviešu valodas cilmes personvārdus.

Kā jau ir ticis norādīts iepriekš, personas vārdu un uzvārdu lieto ne tikai pats vārda un uzvārda īpašnieks, bet arī citi sabiedrības locekļi.

Izskatāmajā gadījumā apgabaltiesai nav saprotams, kā, piemēram, dokumentos, tiks lietoti līdzpieteicēju vārdi un iespējamais uzvārds, vai vārdi (/pers. B/ un /pers. A/) tiks locīti atbilstoši IV un V deklinācijas paraugam, bet uzvārds (/uzvārds B/) atbilstoši I deklinācijas paraugam, vai arī vārdi tiks locīti atbilstoši latviešu valodas tradīcijām, bet uzvārds (kas ir I deklinācijas lietvārds, tātad ir lokāms) turpmāk netiks locīts vispār.

Gan pirmais, gan otrais variants apgabaltiesas ieskatā ir nepieņemami, jo neatbilst latviešu valodas gramatiskajai sistēmai.

Salīdzinot ar 2001.gadu, kad Satversmes tiesa skatīja /pers. N/ lietu, apgabaltiesa atzīst, ka latviešu valodas statuss ir nostiprinājies, taču, ievērojot arī svešvalodu lielo ietekmi, tas tomēr nav tik stabils, lai mēs varētu neuztraukties par latviešu valodas gramatiskā pamata stabilitāti.

Ievērojot minēto, apgabaltiesa atzīst, ka pareiza personvārdu atveide latviešu valodā ir visas sabiedrības interesēs, proti, tāda prasība ir samērīga.

[16] Līdzpieteicējas uzskata, ka iestādei būtu jāatļauj viņām nomainīt uzvārdus /uzvārds A/ un /uzvārds C/ uz dzimtas uzvārdu /uzvārds B/ (ar vīriešu dzimtes galotni) arī tāpēc, ka valsts līdz šim ir samērā plaši pieļāvusi tādu sieviešu uzvārdu reģistrēšanu, kurām ir vīriešu dzimtes galotnes, līdz ar to valsts ir pārkāpusi vienlīdzības principu.

Izvērtējot minēto līdzpieteicēju argumentu, apgabaltiesa atzīst, ka tas nav pamatots turpmāk minēto apsvērumu dēļ.

Atbilstoši vienlīdzības principam, pastāvot vienādiem faktiskajiem un tiesiskajiem lietas apstākļiem, iestāde un tiesa pieņem vienādus lēmumus (pastāvot atšķirīgiem faktiskajiem vai tiesiskajiem lietas apstākļiem, - atšķirīgus lēmumus) neatkarīgi no administratīvā procesa dalībnieku dzimuma, vecuma, rases, ādas krāsas, valodas, reliģiskās pārliecības, politiskajiem vai citiem uzskatiem, sociālās izcelšanās, tautības, izglītības, sociālā un mantiskā stāvokļa, nodarbošanās veida un citiem apstākļiem.

Izskatāmajā gadījumā līdzpieteicējas, lūdzot tiesai iegūt pierādījumus par to, ka Iedzīvotāju reģistrā ir reģistrēti sieviešu uzvārdi ar vīriešu dzimtes galotnēm, nav norādījušas konkrētus gadījumus, kad valsts būtu atļāvusi sievietei, mainot tās uzvārdu uz dzimtas uzvārdu, reģistrēt to ar vīriešu dzimtes galotni.

Ievērojot minēto, apgabaltiesa atzīst, ka lietā esošā informācija, kuru ir atsūtījusi Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde par to, ka šādi uzvārdi ir reģistrēti, neļauj izdarīt secinājumus par vienlīdzības principa pārkāpumu izskatāmajā gadījumā.

Apgabaltiesa konstatē, ka no Ministrijas sniegtās informācijas, kuru apstiprina arī Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde, izriet, ka Iedzīvotāju reģistrā ir reģistrētas 70 personas (sievietes), kuru uzvārds ir /uzvārds B/, bet nav nevienas personas (sievietes), kuras uzvārds būtu reģistrēts kā /uzvārds B/.

Ievērojot minēto, apgabaltiesa atzīst par pamatotu Ministrijas argumentu, ka tas konkrēto gadījumu atšķir no Eiropas Cilvēktiesību tiesā izskatītās lietas *„Johansson pret Somiju”*.

[17] Ņemot vērā minēto, apgabaltiesa atzīst, ka līdzpieteicēju pieteikumi par labvēlīgu administratīvo aktu izdošanu ir noraidāmi.

Rezolutīvā daļa

Pamatojoties uz Administratīvā procesa likuma 307. un 309.pantu, Administratīvā apgabaltiesa

nosprieda

Noraidīt /pers. A/ pieteikumu par labvēlīga administratīvā akta izdošanu, ar kuru tiktu mainīts /pers. A/ uzvārds no /uzvārds A/ uz /uzvārds B/.

Noraidīt /pers. B/ pieteikumu par labvēlīga administratīvā akta izdošanu, ar kuru tiktu mainīts /pers. B/ uzvārds no /uzvārds C/ uz /uzvārds B/.

Spriedumu var pārsūdzēt Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamentam viena mēneša laikā no sprieduma sastādīšanas dienas, iesniedzot kasācijas sūdzību Administratīvajā apgabaltiesā.

Tiesnesis referents M.Birzgalis

Tiesneši K.Berķis

L.Paegļkalna